

ENKELE KORTE PROGRAMMATOELICHTINGEN

[Onderstaande teksten van Herman Strategier zijn waarschijnlijk mondelinge toelichtingen bij door hemzelf georganiseerde 'luisterconcerten'. Wanneer deze plaatsvonden is niet bekend.]

Mozart – Ouverture Zauberflöte KV 620

Köchels Verzeichnis, d.w.z. de thematische catalogus van Mozarts werken, telt 626 nummers. Als 6-jarige begon hij te componeren. In een tijdsverloop van nog geen 30 jaren (Mozart stierf op 35-jarige leeftijd) dus een ongelooflijke productiviteit!

Mozart bezocht geen school of conservatorium. De leiding van Leopold Mozart, de vader, was misschien wat tiranniek maar over het algemeen toch zeer verstandig en gelukkig. Volkomen terecht noemt men Mozart een genie, als men dit maar niet verstaat als een kant en klaar uit de hemel gevallen gave persoonlijkheid. Ook Mozart heeft invloeden ondergaan, hetgeen in zijn jeugd duidelijk navijnsbaar is. Hij was inderdaad vroegrijp en muzikaal zeer rijk begaafd, hetgeen ook nog blijken kan uit het feit dat hij behalve componist een zeer goed klaviervirtuoos was en het vioolspel ook behoorlijk beheerste.

Als wonderkind en als jongeman oogstte Mozart grote successen. Als geheel gerijpt meester vond hij slechts weinig waardering. Dit is zo erg geworden dat hij in zeer behoeftige omstandigheden kwam te verkeren, zo zelfs dat zijn armengraf spoedig in vergetelheid geraakte en men nu nog geen zekerheid heeft over de plaats waar hij begraven werd.

De opera *Die Zauberflöte* stamt uit Mozarts armoedige laatste tijd, het is zijn laatste opera. Nagenoeg alle composities en zeker de opera's ontstonden destijds op bestelling of in opdracht. De directeur van een rondtrekkend toneel- en zangspelgezelschap, Emanuel Schikaneder, had met zijn troep in 1791 (Mozarts sterfjaar) zijn tenten opgeslagen in een van de voorsteden van Wenen. Schikaneder legde Mozart het libretto voor van een soort toveropera, met veel hokuspokus aan tovenarij, hansworst-kluchterijen, enz. vermengd met vrijmetselaarsgeheimzinnigheden. De toverfluit, waaraan de opera de titel te danken heeft, liet ieder die de klank hoorde als een bezetene dansen. De schurk, de edelaardige held, de liefvallige heldin, enfin, alles wat voor zo'n revue-achtig geval nodig was, ontbraken niet. Na veel aarzelen stemde Mozart, meer door nood dan door ambitie gedreven, toe. Dat hij er toch een prachtig stuk van gemaakt heeft kan ieder toegeven die de opera ooit zag. De ouverture die u aanstonds zult horen is ook een meesterwerkje. Zij begint in Adagio-tempo met en drietel plechtige accoorden van het gehele orkest waarop een langzame gespannen episode volgt. Het volgende Allegro zet fugatisch in maar is een normale hoofd- of sonatevorm. De ontwikkeling na de expositie zet wederom in met een drietel plechtige accoorden.

Mozart - Pianoconcert in d kl.t. KV 466

Het *d moll pianoconcert* is een van de vele bewijzen dat Mozart niet, zoals vaak beweerd wordt, alleen maar een zogenaamde 'zonnige', verheugde componist was. Mozart was een diepbewogen, hartstochtelijk en in wezen dramatisch componist. Dit pianoconcert, een van de meest gespeelde van de 21 die hij componeerde, is een bewogen hartstochtelijk stuk. Let u op de syncopen en de bastriolen in het eerste deel. Merkwaardig genoeg schreef Mozart slechts twee pianoconcerten in een mineurtoonard, dit in d kl.t. en KV 491 in c kl.t. Het middeldeel van dit *d moll pianoconcert* is

een lieflijke romance, onderbroken door een bewogen tussenstuk. En het slotdeel heeft een voor die tijd ongewoon hartstochtelijke sturing.

Wagner – Siegfried Idyll

Wagner was onmiskenbaar een grote figuur. Zijn muziekdrama's worden over de gehele wereld gespeeld. Voor zijn tijd was hij een vernieuwer, een revolutionair – zo men wil ook in letterlijke zin, want hij heeft enige keren de vlucht moeten nemen wegens revolutionaire activiteiten.

Siegfried Idyll heeft met de operacomponist Wagner weinig uitstaande. Het is een van zijn weinige zelfstandige orkeststukken, enkele jeugdwerken worden nooit meer gespeeld. Wagner woonde sinds 1866 met zijn tweede vrouw Cosima (een dochter van Liszt) in verbanning te Tribchen bij Luzern in Zwitserland. In 1868 werd hun een zoon Siegfried geboren. Als cadeau voor de verjaardag van zijn vrouw heeft Wagner dit stuk geschreven. In alle stilte voorbereid was de uitvoering te zijnen huize op de verjaardag van Cosima in 1870 voor de jarige dan ook een volkomen verrassing.

De motieven zijn ontleend aan het muziekdrama Siegfried, het derde werk uit de tetralogie *Der Ring des Nibelungen*. Het is een intiem stemmingsstuk.

Franck – Psyché

De bekende antiek-mythologische fabel van Psyché en Eros (een andere naam voor Cupido) is het onderwerp van het poème symphonique *Psyché* dat u zo aanstonds zult horen. Twee gelegenheidsdichters. Sicard en Fourcaud, hebben de vrij uitvoerige geschiedenis samengevat in een paar verzen, die op zichzelf geen enkele literaire waarde bezitten. Dit is typerend voor Franck die zich weinig gelegen liet liggen aan een fraai literair gewaad. Veeleer bezon hij zich in dit en in andere vocale werken (liederen, oratoria, opera's) op de essentiële inhoud. Ook is het typerend voor Franck, die niet voor niets de bijnaam 'le maître angélique' kreeg, dat hij het in feite heidense gegeven van de fabel in een hogere heldere sfeer trekt waaraan het sensuele element in de gewonen zin van het woord ten enenmale ontbreekt. Hij heeft de mythologische figuren Psyché en Eros gemaakt tot symbolen van de menselijke ziel en de meest verheven liefde. Ze treden niet zelf handelend op. Wat zij ondervinden schildert het orkest. Het koor levert hierop zo nu en dan als het ware een beschouwend commentaar. Men moet dit stuk zien als een puur dichterlijk muzikaal beeld van het gegeven.

De eerste biograaf van Franck, Gustave Dérépas, noemt dit werk een klein oratorium. Dat is niet helemaal juist, maar ook niet helemaal onjuist. Franck zelf noemt zijn *Psyché* een Poème symphonique en inderdaad liggen de voor het verhaal belangrijke ontwikkelingen in het orkest. Het koor vervult een ondergeschikte rol, hoe fraai de koorgedeelten ook zijn.

Nu, zoveel jaren na Francks dood, is het bijna onbegrijpelijk hoe Franck – die vele teleurstellingen ondervond, die in de officiële muziekwereld van het toenmalige Parijs waar alleen operamuziek van belang gold genegeerd werd – rustig en nooit verbitterd heeft kunnen doorwerken. Wel vond hij bij een kleine schare leerlingen, waaronder zeer belangrijke figuren als Vincent d'Indy, Chabrier, Duparc, Pierné, Chausson, veel waardering.

Psyché stamt uit Francks derde en laatste periode, de periode waarin beroemde stukken als de *Variations symphoniques*, de *Symphonie*, de *Sonate pour piano et violon*, het *Quatuor* en de *Trois Chorals pour orgue* ontstonden.

Inhoud

I a. De slaap van Psyché (orkest)

Psyché is ingeslapen. Het orkest schildert de droombeelden die zij heeft, droombeelden van een groot bovenaards geluk waarvan zij reeds een voorgevoel heeft.

I b. Psyché ontvoerd door de windgodinnen (orkest)

De lucht is plotseling vervuld van vreemde geruchten en klanken. Psyché wordt door de speelse Zéphirs, de windgodinnen, ontvoerd en naar de tuinen van Eros gebracht.

II a. De tuinen van Eros (koor en orkest)

Te midden van de lieflijke schoonheden van de tuinen van Eros ontwaakt Psyché, begroet door de natuur zelf als was zij een vorstin. Stemmen van liefdesverlangen fluisteren aan haar oor. Zij ontwaakt, innerlijk bewogen. De stemmen zingen voort en spreken van de nog onzichtbare geliefde die nu nadert. Verrukt luistert zij. Maar nu zingen de stemmen ernstiger: “Bedenk wel” zeggen zij, “dat u nooit moogt proberen het gelaat van uw geheimzinnige beminde te ontsluiten . Bedenk u wel.”

II b. Psyché en Eros (orkest)

De stem van Eros wordt nu als het ware weergegeven door het orkest. Psyché antwoordt aarzelend. Beiden verenigen zich. Alles is liefde en geluk, maar Psyché zal zich moeten beheersen.

III a. Boetedoening. Lijden en weeklachten van Psyché (koor en orkest)

Psyché heeft toch getracht het gelaat van Eros te bespieden. Als bestraffing is zij nu uit de tuinen van Eros verbannen. Zij zwerft op aarde ten prooi aan een grote smart en hoopt op vergeving door Eros. Stemmen troosten haar, misschien zal Eros haar inderdaad vergeven.

III b. Apotheose (koor en orkest)

Het koor zingt dat Eros Psyché haar nieuwsgierigheid vergeven heeft. Ontroerd door haar trouw en liefde voert Eros zijn Psyché in een glorieus licht terug van de aarde naar zijn weelderige tuinen.

Ravel – La Valse

Het stuk dateert van 1919 en is als balletmuziek gedacht. Als aanwijzing voor balletuitvoeringen schreef Ravel in de partituur: “Dwarrelende wolken splijten bij vlagen en laten een blik vrij voor walsende paren. Men onderscheidt een grote zaal, bevolkt door een ronddraaiende menigte. Het toneel wordt helderder, het licht der luchters beschijnt een keizerlijk hof omtrent 1855.”

Deze aanwijzingen moeten dus niet beschouwd worden als een programma of een verhaaltje maar meer als een sfeeraanduiding. Zelf zegt Ravel ergens over *La Valse*: “Ik heb dit werk geschreven als een soort apotheose op de Weense wals. Deze apotheose vermengde zich in mijn geest met indrukken van een fantastische en tragische duizeling.”

Als men weet dat Ravel *La Valse* schreef onmiddellijk nadat hij als vrijwilliger aan de oorlog van 1914-1918 had deelgenomen, wint deze mededeling aan betekenis. Men hoort in het werk flarden van walsen van Schubert, Strauss en ook van Chabrier. Het is zeer geraffineerd geïnstrumenteerd.

Mede dank zij de balletaanwijzingen is *La Valse* dikwijls verstaan als een romantische schildering van het stervende Wenen. Dit is, blijkens de uitlating van Ravel zelf die ik aanhaalde, niet juist. In ieder geval is *La Valse* een fascinerend, in een machtige climax eindigend, virtuoos orkestwerk.